

עיונים במקרא

הרב ישראל דנדרוביץ

מגיד שיעורי הירושלמי בקול הדף
מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערד

קושיית למדני קהילת דראהביטש: הן עוד היום גדול

"נשאלתי במה שנתקשו לומדי בית המדרש דקהילה קדושה דראהביטש... והשבתי בתוך כדי דבור... וזה ברור" – כך כותב הרח"ק רבי משה טייטלבוים מאוהעל זיע"א בספרו 'ישמח משה' על התורה. אם למדני קהילת דראהביטש היו מעיינים בספרי רבותינו הראשונים על התורה, היו מוצאים בו את שאלתם לצד תירוצו של ה'ישמח משה'.

כי ביום אכלך ממנו

לצד הלוחמה הפסיכולוגית אותה הפעיל הנחש הקדמוני בבואו להסית את חוה לאכול מעץ הדעת לא היסס הנחש מלהשתמש גם באלומות ובכוחנות כלפיה. חז"ל מפרשים את הפסוק (בראשית ג, ד): "ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמותון", שדבריו אלו של הנחש נאמרו לאחר שהוא דחף את חוה אל עץ הדעת עד לנגיעתה בו.

עם נגיעתה בעץ הדעת הכריזו הנחש בתרועת ניצחון: "כשם שאין מיתה בנגיעה, כך אין מיתה באכילה" (בראשית רבה יט, ג). בכך הביא הנחש את חוה לתחושה שאין לה כבר מה להפסיד יותר. הלוא בין כה וכה היא כבר אבודה מחמת נגיעתה בעץ ומה היא יכולה להפסיד יותר אם היא גם תאכל מפירותיו. ומכוח תהייה זו נכשלה חוה בחטא הנורא של האכילה מעץ הדעת.

אלא שטיעון זה ששכנע את חוה לאכול מפרי עץ הדעת טעון הסבר, שהלוא הוא נראה כמופרך מבחינה הגיונית: הרי עונש המוות שמלווה את איסור עץ הדעת מעולם לא נאמר בו שהוא יבוא על החוטא תיכף ומיד עם עשיית העבירה. אמנם יש עונש מוות על עבירה זו, אולם כבר בהתראה אנו רואים שלא נאמר בו כלום על כך שהוא יבוא כעונש מייד, וזו בלבד נאמר שטווח הענישה מתפרס על פני יום שלם, וכלשון הפסוק (בראשית ב, טז-יז): "וַיֵּצֵא ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לְאֹמֶר מִכֹּל עֵץ תִּהְיֶה אָכֹל תֹּאכֵל. וּמִעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכֵל מִמֶּנּוּ כִּי בַיּוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת".

ומעתה יש לתמוה, מה הביא את הנחש וחוה לקבוע כי אין מיתה בנגיעה, ומתוך כך ללמוד כי אין מיתה באכילה, הרי יתכן שחוה כן התחייבה במיתה על הנגיעה אלא שעוד היום גדול והעונש עדיין יכול לבוא במשך היום.

הפלאול של הנחש

קושיה עצומה זו, נתחבטו בה למדני בית המדרש בקהילת דראהביטש, והיתה מתבדרת באהלי שם עד שהגיעה אל העיר אוהעל בה איווה למושב לו הרה"ק רבי משה טייטלבוים זיע"א. כיון שהגיעה השאלה אל שולחנו, לא היה צריך הישמח משה לעיין בה הרבה וכעדותו על עצמו – 'תוך כדי דיבור' כבר היתה בידו תשובה נאה ומחוכמת:

טענתו של הנחש לא נאמרה כי אם בסגנון של 'ממה נפשך'! כאומר, שבכל אופן יכולה חוה לאכול מפרי עץ הדעת, אם היא אכן סבורה שדין הנגיעה בעץ הדעת כדין האוכל מפירותיו. טען אפוא הנחש: הרי לא מתים פעמיים, ואם אכן יש עונש מוות בעץ הרי שחוה כבר התחייבה בו עם הנגיעה בעץ, ושוב מה יש לה להפסיד אם היא גם תאכל מפרי העץ; כי אם ממילא היא כבר מחויבת מיתה, מדוע שלא תהנה בינתיים גם מאכילת פריו כי הוא נחמד למראה וטוב למאכל. ומצד שני, אם אין מיתה בנגיעה הרי שגם אין מיתה באכילה, ושוב אין לה מה לפחד מלאכול את פרי עץ הדעת.

אלא שהנחש פשט את טלפיו כאוהב נאמן ולא רצה לפתוח את פיו לרעה ולומר את הצד שהיא כבר התחייבה מיתה, ולכן הדגיש הנחש רק את הצד של "כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה", כשבזה הוא נתן לחוה להבין שאם האמת היא להיפך ויש מיתה בנגיעה היא גם לא תפסיד מאומה באם תאכל מעץ הדעת.

הראשונים הקדימו את למדני דראהביטש

מענין לענין שלא באותו ענין: ברבות הימים התהדק הקשר של 'קהילה קדושה דראהביטש' עם הרה"ק הישמח משה, וזאת כשבנו הרה"ק רבי יקותיאל יהודה, הנודע בשמו הטוב על שם ספרו 'ייטב לב', נתקבל לרבנות בקהילה זו בשנת תרט"ז. אם כי יצוין שלמגינת לב לא זכה הישמח משה - שנלב"ע בשנת תר"א - לראות את בנו עולה על כסא מלכותו ב'דראהביטש'.

ושוב לאותו ענין שאנו עוסקים בו: ניתן לשער כי ספרי רבותינו הראשונים על התורה לא היו מצויים בבית המדרש דקהילה קדושה דראהביטש, כיון שחזקה על למדנים מופלגים שכאלה, שלו אכן היו הספרים בידיהם היו מעיינים בהם ורואים שרבים מגדולי הראשונים כבר דנו בשאלה זו, ומהם שאף תירצו כתירוצו של הישמח משה.

ראש המדברים בשאלה זו, הלא הוא רבינו חזקיה, שכך הקשה בספרו 'חזקוני':
 "וא"ת, מנא ידע שלא תמות בנגיעה, עדיין לא עבר היום, ורחמנא אמר 'כי ביום אכלך
 ממנו מות תמות'". החזקוני מביא שני אופנים בישוב קושייתו, ונביאם להלן לצד
 תירוצים נוספים מרבתינו הראשונים.

במהלך הדורות כווננו גם רבתינו האחרונים לקושיה זו והעלו בזה תירוצים שונים
 כדרכה של תורה, יש שכווננו לדברי הקודמים להם ויש שסללו דרכים חדשות וטובות.
 גם ממשנתם נעתיק להלן ברצות ה'.

טענתה לחשוב שהעונש הוא מייד

רבינו הריב"א מביא את הקושיה בשם החזקוני ומטעימה בתוספת נופך:
 "ומסתברא כמו שהיתה טועה לומר שיש מיתה בנגיעה כמו באכילה, כך היה
 לה לטעות שיש מיתה בנגיעה באותו יום כמו שנאמר באכילה - 'ביום אכלך
 ממנו מות תמות'".

הריב"א בא כאן לשלול את האפשרות לתרץ, שחיה היתה סבורה באמת שעונש
 המיתה על הנגיעה הוא מייד, שכן מחשבה כזו לא הייתה יכולה לעלות על דעת חיה
 מחמת כי דיו לבא מן הדין להיות כנידון, ואם באכילה העונש הוא רק 'ביום אכלך'
 ולא תיכף ומיד, הרי שבוודאי לענין הנגיעה שהוא וודאי קל יותר מהאכילה (אלא שחיה
 טעתה לחשוב שעונשו כאכילה) יהיה העונש רק 'ביום אכלך' ולא באופן מידי.

אפס כי הריב"א ממשיך ואומר שיש מקום לפרש שחיה טעתה גם לגבי האכילה
 עצמה ולא ידעה שהעונש הוא רק 'ביום אכלך': "ויש מפרשים שהיתה חיה סבורה
 בין בנגיעה בין באכילה יש מיתה לאלתר. ותדע מדכתיב (בראשית ג, ב-ג): "וַתֹּאמֶר
 הָאִשָּׁה אֶל הַנָּחַשׁ מִפְּרִי עֵץ הַגֶּן נֹאכַל. וּמִפְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֶּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא
 תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ פֶּן תָּמּוּתוּ", ולא כתיב 'פן תמותון ביום ההוא', כמו שנאמר
 בציווי הקב"ה 'ביום אכלך ממנו מות תמות', ולכן האמינה חיה את הנחש ממה שאמר
 לה שלא תמות בנגיעה, מאחר שראתה שנגעה בו ולא מתה מיד".

האם חטא עין הדעת היה בשבת?

מפליא ביותר הוא תירוצו הראשון של החזקוני, המקדים לתירוצו את המשפט
 הבא: "אבל אין להרהר אחר דברי רבתינו ז"ל", וכך הוא מתרץ: "אבל לתשובת
 המינים יש לומר: שהנחש דבר עמה למחרת שדחפה, ואמר כשם שאין מיתה
 בנגיעה וכו', שכבר עבר היום והשיאה ואכלה מעץ הדעת באותו יום שני לנגיעה
 ונתנה גם לאישה".

לדעתו של החזקוני התמשכה ההסתה לחטא עץ הדעת על פני שני ימים, ואם בריאת האדם היה ביום השישי לבריאת העולם הרי שחטא האכילה מעץ הדעת היה ביום השבת; כך שאכן עבר היום בו חוה נגעה בעץ והיא בכל זאת לא מתה, ומכאן פיתה אותה הנחש שכמו כן גם אין מיתה באכילה.

הסבר זה שנאמר 'לתשובת המינים', עומד למיעוט הבנתי בסתירה מפורשת לקבלת חז"ל במסכת סנהדרין (דף לח, ב): "אמר רבי יוחנן בר חנינא: שתיים עשרה שעות הוי היום; שעה ראשונה - הוצבר עפרו, שניה - נעשה גולם, שלישית - נמתחו אבריו, רביעית - נזרקה בו נשמה, חמישית - עמד על רגליו, ששית - קרא שמות, שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית - עלו למטה שנים וירדו ארבעה, תשיעית - נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית - סרח, אחת עשרה - נידון, שתיים עשרה - נטרד והלך לו", ולא אדע מה לפרש בזה.

ממה נפשך

תירוצו השני של החזקוני, הוא הוא תירוצו של הישמח משה, שדברי הנחש נאמרו באופן של 'ממה נפשך': "לא מות תמותון - אמר הנחש לחוה: אכלי ממנו ואל תפסידי בכך שום דבר, שהרי בלאו הכי נקנסה עליך מיתה בנגיעה, ומה תפסידי אם תאכלי ממנו. והכי הפירוש ד'לא מות תמותון' - לא בשביל האכילה גרידא תמותון, שהרי כבר נקנסה עליכם מיתה בשביל הנגיעה".

תירוץ זה מופיע גם בדברי ראשונים נוספים. ראה בספר 'תוספות השלם' (גליס, ירושלים תשמ"ב), ובספר 'פירוש הטור הארוך' ובספר 'אמרי שפר' לרבינו יהודה בנו של רבינו המהר"ם חלאווה (שיו"ל לראשונה בירושלים תשנ"ג).

ברכות הימים כווננו נוספים לתירוץ זה. בספר 'ילקוט הדרוש' (וייסבלום, ניו יורק תר"פ) ובספר 'פנינים יקרים' (ניימאן, ורשא תרפ"ד) הביאו את תירוץ זה שטענת הנחש נאמרה בדרך של 'ממה נפשך' בשמו של הספר 'בני לוי', וכוונתם היא ל'קונטרס בני לוי' (להרב אליעזר צבי הלוי, פאקש תרמ"ו) הכותב רעיון זה בתחילת קונטרסו.

חשבה שיבוא לה איזה חוליי לאלתר

זקני המהר"ל מפראג בפירושו 'גור אריה' על התורה, דן אף הוא בשאלה זו והוא מעלה תירוץ נוסף: "ואם תאמר והלא כתיב 'כי ביום אכלכם ממנו מות תמות' ושמא עדיין ימותו, דהא עדיין לא עבר היום, כי 'בעשירית חטאו' (סנהדרין לח, ב), ואם כן מנא ליה שלא ימותו. ויש לתרץ: דמאחר דכתיב 'ביום אכלכם ממנו מות תמות' אם כן מסברא היה לו להרגיש מיד כאב, דהיתה סבורה דיש בו דבר הממית,

והיה לה להרגיש מיד כאב, ומדלא הרגישה כלום שמע מיניה שלא תמות כלל". וכן כתב לתרץ בספר הקדמון 'מנחת יהודה' (איילינבורג, לובלין שס"ט) ובספר 'שם משמואל' (סוכאטשוב, שנת תרע"ג).

וכבר קדמם בתירוץ זה רבינו עובדיה מברטנורא בספרו 'עמר נקא': "יש לתרץ שהואיל שחשבה שהוא סם המוות בטבע, חשבה שיבוא לה איזה חולי לאלתר, כדרך השותים סם המוות שמתנפחין ומתנוונין והולכין".

הראיה היא מומעשה הנחש עצמו

על דרך הפלפול ראיתי להרה"ק בעל ה'נועם מגדים וכבוד התורה', שכתב לתרץ בטוב טעם ודעת. בתחילה מקדים ה'נועם מגדים' ומאריך להפליג בעוצם הקושיה: "וגם יש להפליא פליאה רבה בדברי רש"י ז"ל בש"ס הנ"ל, וכן כתב בפירוש התורה, דענין מכשול באכילה שבא על ידי ההוספה הוא על ידי שדחפתה כו' כשם שאין מיתה בנגיעה, דיש להפליא בזה שתי פליאות רמות ונשגבות... וגם השנית יש לתמוה, דמה זה שאמר לה 'כשם שאין מיתה בנגיעה' הכי אמר ה' דתיכף ומיד תמות דתלמד מדלא מתה תיכף שאין עונש, הלא ה' אמר ביום אכלך כו' ובעשירית סרת, והן עוד היום גדול לא עת האסף להסיר העונש עד כי פנה היום לגמרי ובא השמש ואידכי יומא לגמרי, וכל מעיין יראה שהערות הללו כולם גדולים ועצומים מאוד".

ועל זה מתרץ הנועם מגדים בהקדם מה שידועים דברי האחרונים שהנחש היה יכול לפטור את עצמו בטענת 'אין שליח לדבר עבירה' אפילו בדיני שמים, כיון שלא מצינו בכל התורה זה נהנה וזה מתחייב' (קידושין מג, א), ואם אדם וחוה אכלו ונהנו מעץ הדעת אי אפשר לחייב את הנחש המשלח על כך שהרי הוא לא נהנה.

חששה חוה אולי כל הסתת הנחש שתאכל מעץ הדעת הוא מפני שהנחש יודע שהוא יפטור באם היא תאכל ותהנה. ולכן הוסיפה שיש גם איסור נגיעה שאין בה הנאה, וכלפי איסור הנגיעה חל החיוב בזה על המשלח. ובזה באה חוה לבחון את הנחש, שאם ימשיך ויסיתה גם על הנגיעה בודאי שיש ממש בדבריו שאין עונש מיתה בעץ הדעת, שאם לא כן מה לו לצרה הזאת להסיתה ולהיענש על חנם.

ואכן על זה הסית הנחש את חוה והוכיח לה שהאמת כדבריו, שהרי אם היה מיתה בנגיעה לא היה מסתכן בנפשו להסיתה על כך שהרי הוא זה שיתחייב בעצמו בדיני שמים, ומזה שהוא עצמו אינו מתיירא מהמיתה על הנגיעה יכולה חוה ללמוד שכך גם אין מיתה על האכילה.

נמצא שהנחש לא בא להוכיח מהמציאות בה לא מתה חוה מהנגיעה, כי אכן אין

מזה כל ראייה שהרי עוד היום גדול, וכל ראייתו לא הייתה כי אם מזה שהוא עצמו אינו מתיירא מהעונש על הנגיעה. את דבריו מסיים ה'נועם מגדים': "והדברים ברורים באמת וישר למביני אמת".

בספר 'דרוש וחיידוש' (פרנקל תאומים, ירושלים תרפ"ט. עמ' סא) כתב אף הוא כיסוד זה, אלא שהוסיף שדחיפת הנחש את חוה על העץ אין זה פחות משליחות בעלמא, והיה ראוי לנחש להתחייב על כך. ומזה הוכיח הנחש שאין מיתה בעץ הדעת, שאם לא כן לא היה דוחפה ונענש במיתה בשעה שאין לו בזה הנאה של כלום.

לא ידעו מהמושג של 'עוד היום גדול'

תירוץ מקורי נוסף ראיתי בקונטרס 'רינת שמואל' (גנוט), שחידש שעצם המושג של 'הן עוד היום גדול' לא היה ידוע כלל לאדם ולחוה, וזאת לפי מה ששנינו במסכת עבודה זרה (דף ח, א): "תנו רבנן, יום שנברא בו אדם הראשון, כיון ששקעה עליו חמה, אמר: אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי ויחזור עולם לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים. היה יושב בתענית ובוכה כל הלילה וחוה בוכה כנגדו, כיון שעלה עמוד השחר, אמר: מנהגו של עולם הוא".

נמצא שאדם וחוה כלל לא היו מודעים למושג של 'הן עוד היום גדול', כי לא ידעו שכל יום ויום הוא יחידה בפני עצמה, וטעו לחשוב שהיום נמשך ללא הפסק כלל, ועד כדי כך שבשקיעת החמה היו סבורים שהעולם חוזר לתוהו ובוהו. לכן מובן שחוה סברה שאין הכוונה ב'היום' אלא לעונש הבא באופן מיידי.

לשם מה הוסיפה את איסור הנגיעה

והנני השי"ת לתרץ את קושיית 'לומדי בית המדרש דקהילה קדושה דראהביטש' אשר כאמור היא כבר קושיית רבותינו הראשונים והאחרונים, בהקדם קושייה נוספת שנתחבטו בה רבותינו המפרשים, להבין לשם מה ראתה חוה צורך להוסיף על איסורו של הקב"ה גם את איסור הנגיעה בעץ, וכאומרה לנחש (בראשית ג, ג): "ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו".

הלא האיסור לא כלל בתוכו את איסור הנגיעה אלא רק איסור אכילה, וכמפורש בפסוק (בראשית ב, טז-יז): "ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל. ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות", ומה היה לה כי הוסיפה את איסור הנגיעה.

היה על חוה לומר את האיסור של האכילה נטו וללא תוספות מיותרות. מה גם שבסופו של דבר התברר שתוספת זו היתה הרת אסון, כי על ידה הצליח הנחש להסית את חוה לעבור על גוף האיסור.

תירוצו של הרה"ק מקוריץ

בשמו של הרה"ק רבי פינחס מקוריץ זיע"א ('אמרי פנחס' השלם, ב"ב תשס"ג. בראשית אות יא) הובא תירוץ נפלא על קושיה זו, והוא הסביר כמין חומר את ההוכחה שממנה למדה חוה שאף הנגיעה בכלל איסור האכילה, וכדלהלן:

חוה טענה, שדברי השי"ת על איסור האכילה לא יכולים להתפרש כפשוטם שיש כאן רק איסור אכילה, שכן כיצד יתכן שהעונש על כך יהיה "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" בעוד שקיימת אפשרות פשוטה להקדים רפואה למכה ולאכול תחילה מעץ החיים, ובכך לבטל מראש את עונש המוות.

התשובה לכך היא כדברי התרגום אוניקלוס (בראשית ב, ט), המסביר שעץ החיים היה עומד בדיוק באמצע גן העדן. מוסיף הרה"ק מקוריץ ומחדד את הדברים, שעמידתו זו של העץ החיים באמצע הגן היתה באופן כזה שלא עמדה אפשרות לגשת אל עץ החיים אילולי שבדרך אליו נוגעים תחילה בעץ הדעת – הדרך לאכילה מפירות עץ החיים עברה איפוא בהכרח בנגיעה מוקדמת בעץ הדעת! (ויצוין שחידוש זה של הרה"ק מקוריץ על מיקומו של עץ החיים, מפורש כן כבר בבעלי התוספות שכתבו כך להדיא, ראה 'תוספות השלם' בראשית ב, ט אות ז).

טענה חוה, שאם קיים איסור ועונש מוות על האכילה מעץ הדעת מוכרח להיות שהאיסור והעונש כוללים בתוכם גם איסור נגיעה בעץ הדעת! שאם לא כן ואין איסור נגיעה בעץ הדעת, הרי יכולים הם להגיע לעץ החיים (כי אין כל איסור במה שתוך כדי דרכם הם נוגעים בעץ הדעת), לאכול מפירות עץ החיים, ולזכות ב'ביטוח חיים' המבטיח חיים לעולם גם אם לאחר מכן הם יאכלו מפרי עץ הדעת.

אלא ודאי שכשם שאסור לאכול מפרי עץ הדעת כך גם אסור לגעת בו, ונמצא שלא קיימת אפשרות לאכול מפרי עץ החיים אם לא שמתחייבים כבר קודם לכן במיתה על ידי הנגיעה בעץ הדעת – ומכוח סברה זו הוציאה חוה את דעתה שיש עונש מיתה על הנגיעה בעץ הדעת, ודפח"ח.

ומעתה בואו חשבון

אם זו היתה הבנת חוה וכדברי הרה"ק מקוריץ, הרי שמוכרח הדבר שחוה גם הבינה שעונש המוות של הנוגע בעץ הדעת או האוכל מפריו הוא מידי, שאם לא כן

העצה להפטר מהעונש עדיין קיימת על ידי זה שלאחר שעוברים על האיסור בנגיעה בעץ הדעת ומתחייבים מיתה תיכף אוכלים גם מפרי עץ החיים וסגולתו הרי שחיים לעולם, אלא ודאי שהמיתה היא תיכף לנגיעה ולכן כבר אין אפשרות להגיע לעץ החיים.

ברם אליבא דאמת טעתה חוה בזה, כי אכן היתה זו עצה נכונה להינצל על ידה מהמיתה וכנאמר בפסוק (בראשית ג, כב-כד): "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים הֵן הָאָדָם הָיָה פֹּאֶחַד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרָע וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְחַי לְעֹלָם. וַיִּשְׁלַח־הוּא ה' אֱלֹקִים מִגֵּן עֵדֶן לְעַבְדֵי אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם. וַיִּגְרֹשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁפֹּן מִקֶּדֶם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַנְּרֵבִים וְאֵת לֶהֱטֵ הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים" – ומפורש כאן שסגולת החיים שבעץ החיים מועילה גם לאחר שמתחייבים מיתה מעץ הדעת, וסגולה זו הייתה אפשרית באופן תיאורטי, כי הלוא האמת היא שהמיתה אינה מיידית, מה שמאפשר עדיין אחר העבירה בעץ הדעת להמשיך אל עץ החיים ולאכול מפירותיו.

כך שאילו הייתה חוה יודעת את אמת זו, שגם אחרי שמתחייבים במיתה עדיין אפשר להינצל ממנה על ידי שאוכלים לאחר מכן מפירות עץ החיים (כי הרי האמת היא שעונש המוות הוא לא מיידית), היא לא הייתה מגיעה למסקנה המוטעית שלה שיש מיתה בנגיעה, כי בכל מקרה אין זה פותר את השאלה ועדיין אפשר להגיע לעץ החיים ולהינצל.

אלא שחוה טעתה כאן ביסוד הדבר במה שחשבה שאין אפשרות להינצל מהמיתה של עץ הדעת על ידי אכילה מעץ החיים. וטעות זו שהביאה אותה לחשוב שיש איסור בנגיעה בעץ הדעת (– כדברי הרה"ק מקוריץ, כדי שלא יאכלו מעץ החיים קודם לאכילה מעץ הדעת) הביאה אותה גם לחשוב שאם ישנו עונש מיתה על הנגיעה הרי שהוא מיידית (כדי שלא יאכלו מעץ החיים לאחר האיסור בעץ הדעת).

ובזה הוא שהטעה אותה הנחש והוכיח לה שכשם שאין מיתה בנגיעה כך גם אין מיתה באכילה, כי אם לדעתה יש מיתה בנגיעה הרי שלדעתה גם המיתה צריכה להיות באופן מיידית – מאותה סיבה שלא יוכלו להגיע אל פירות עץ החיים.

ומתורץ היטב

ומעתה מתורץ לנכון קושיית למדני דראהביטש בטוב טעם ודעת, ששורש קושייתם הייתה שהלוא הן עוד היום גדול ומנין לה שאין מיתה בנגיעה, ועל זה צריכים אנו לומר שהא בהא תליא ובוודאי סברה חוה שעונש המיתה בנגיעה בעץ הדעת באופן מיידית, כי מאותו הטעם שהוציאה לעצמה את יסוד איסור הנגיעה היתה מוכרחת גם לסבור שהמיתה היא תיכף לנגיעה, ודו"ק היטב.

אלא שהאמת היא שטעות היתה בידה של חוה, כי לעולם אכן אין כל עונש מיתה על הנגיעה למרות שעל ידי נגיעה בעץ הדעת יכולים לבוא לעץ החיים ולאכול מפירותיו (והטעם שלא חשש הקב"ה שיקדימו ויאכלו מפירות עץ החיים, עיין מה שפירש בזה האור החיים הקדוש והאריכו בנידון זה בספה"ק). וכמו כן היא טעתה גם לגבי מיידיות העונש, כי האמת היא שאין המיתה מיידית וגם לאחר שאכלו נשארו בחיים לאורך כל יומו של הקב"ה שהוא אלף שנים.